

ДОНЦОВСЬКИЙ ЗБІРНИК

**Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького**

Випуск 1

Мелітополь
2019

УДК 94:329.17(477)(06)

Друкується за рішенням Вченої ради природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького протокол № 10 від 23. 04. 2019 року

Редакційна колегія

Ситник О. М. - доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії, археології і філософії МДПУ імені Богдана Хмельницького

Баган О. Р. - кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гудзь В. В. - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, археології і філософії МДПУ імені Богдана Хмельницького

Квіт С. М. - доктор філологічних наук, професор, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Таравська Я. В. - кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії, археології і філософії МДПУ імені Богдана Хмельницького **Троїцька Т. С.** - доктор філософських наук, професор, професор кафедри історії, археології і філософії МДПУ імені Богдана Хмельницького

Рецензенти:

Михайлов В. В. - к. і. н., старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету

Троїцька О. М. - д. філософ. н., проф. кафедри історії, археології і філософії МДПУ імені Богдана Хмельницького

Донцовський збірник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Випуск 1. - Мелітополь: Науково-дослідницький центр імені Д. Донцова, 2019. - 88 с.

У збірнику вміщено статті викладачів та студентів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та інших ВНЗ, присвячені основним засадам вольового (чинного) націоналізму Д. Донцова, аналізу публіцистичної спадщини відомого есеїста, а також проблемам формування національної свідомості сучасної молоді. Рекомендовано викладачам, студентам та усім, хто цікавиться історією України.

Гудзь Віктор
*к.і.н., доцент кафедри історії, археології і філософії МДПУ імені Богдана
Хмельницького*

Гудзь Віталій
магістр політології, м.Софія
Гудзь Людмила
магістр філології, м. Софія

ДОНЦОВСЬКІ ЗАСАДИ «ІНТЕГРАЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ» ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Мета даного дослідження - проаналізувати інтерпретації Дмитром Донцовим концепції українського інтегрального націоналізму і показати його значення для сучасної України. Дослідники зазвичай використовують термін “інтегральний націоналізм” як родове поняття, в рамках якого об'єднуються європейські праворадикальні тоталітаристські рухи першої третини ХХ ст. [1, с.14]. Термін “інтегральний націоналізм” виник у Франції на початку ХХ ст. і застосовувався для ідентифікації екстремального напрямку французького націоналізму, в якому змішувалися елементи тоталітаризму і монархізму. На початку ХХ ст. “інтегральний націоналізм” поширюється й у Східній Європі. Особливе його піднесення припадає на 20-30-ті роки, коли в багатьох країнах утверджувалися диктаторські і тоталітарні режими. Найбільшим впливом націоналізм цього типу користувався в так званих запізнілих націях (Німеччина, Італія, Японія).

Дж. Армстронг подає такі ознаки “інтегрального націоналізму” [5]:

1. Віра в те, що нація є найвищою цінністю, якій мають бути підпорядковані усі інші, тобто йдеться про тоталітаризм.
2. Апеляція до містичної ідеї єдності всіх особистостей, що складають націю, зазвичай основаної на тому припущенні, що в одне органічне ціле їх об'єднують біологічні характеристики або необоротні наслідки спільного історичного розвитку.
3. Підпорядкування раціональної аналітичної думки “інтуїтивно правильним” емоціям, ірраціональність.
4. Наявність харизматичного лідера чи еліти націоналістів-ентузіастів, які вважаються уособленням «волі нації».
5. Культ дії, війни та насильства, які вважаються вираженням “вищої біологічної життєздатності нації”.

Дж. Армстронг також зазначив, що в українському варіанті «інтегрального націоналізму» можна знайти «міцні елементи ліберальних, демократичних, а також і християнських принципів, навіть якщо учасники руху на словах заперечували їх. У практичній діяльності навіть найрадикальніших груп ніколи не бракувало пошани щодо формальної освіти, установленого авторитету, права на індивідуальний та громадський вибір” [5].

Для того, щоб не було термінологічної плутанини, ми будемо називати націоналізм Д. Донцова “інтегральним націоналізмом”, як це прийнято загалом,

хоча розуміти під націоналізмом Д. Донцова ми повинні саме концепцію «чинного націоналізму» - теорію Дмитра Донцова, ідеологію ОУН. Слово «інтегральний» тут означає чинний (дія, справа).

На Україні «інтегральний націоналізм» веде свій родовід насамперед із невдач 1917-1920 рр. Як зауважує Олександр Мотиль, «український націоналізм був по суті спробою пояснити, чому втрачено українську державність і як належить відвоювати її» [9]. Частина діячів української революції переконані в тому, що соціалістичні й демократичні підходи сприяли міжпартійній ворожнечі, неефективному керівництву, розходженню в цілях, відсутності чіткої спрямованості, що в сумі призводить до поразки. Натомість вони закликали до створення нового типу українця, беззастережно відданого нації та справі незалежної державності. Найенергійніше висловлював ці погляди Дмитро Донцов (1883-1973) - український політолог, публіцист, громадський діяч, доктор юриспруденції, який в період з 1919 по 1921 був представником УНР в Берні (Швейцарія), потім емігрував із Східної України до Львова [6]. Дмитро Донцов - колишній соціаліст, що став головним ідеологом українського «інтегрального націоналізму».

Чашу терпіння Донцова перепошнило проголошення угоди про федерацію з Росією, яку гетьман Павло Скоропадський оприлюднив 14 листопада 1918 р. Ідея «сильної руки» і «твердої влади» втратила підстави для реалізації. Саме на цьому етапі відбулося чітке усвідомлення неможливості здійснення української ідеї неукраїнською елітою. «По проголошенні федерації, - писав Донцов, - уважав свої відносини до гетьманського уряду за зірвані» [3; 8, с. 149]. Невтішні наслідки національно-визвольних змагань стали для Донцова підтвердженням необхідності докорінної зміни української політичної доктрини, яка домінувала в той період.

Також, саме у цей період значно радикалізуються погляди Донцова щодо того, яким чином має бути досягнена українська державність. Зокрема, тоді він відкрито висловлював своє захоплення фашистами та більшовиками. Вчений вважає, що для великих рас є щось, що є вище за життя одиниць, і для цього «щось» готові вони жертвувати навіть життям цих одиниць. Для українського провансальства, просякненого наскрізь дрібно-міщанськими ідеалами звироднілого гуманітаризму, навпаки, життя одиниць було найвищим «клейнодом», що стояло над усякими вартостями» [4, с.53]. У полі критики Донцова опинився і демократизм, «що ставить інтереси «народу» як неорганізованої, безформної юрби понад інтереси нації» [4, с.51]. Демократизм Донцов бачив як феномен «збірного егоїзму» на відміну від егоїзму індивідуального, що має вираз у лібералізмі [4, с.56].

Справа з'ясування донцовського розуміння понять «нація» і «націоналізм» є не такою простою. Сам Донцов запропонував Михайлові Сосновському таке визначення поняття «влада нації»: «коли перед роками довелось мені говорити з д-ром Д. Донцовим на тему ідеології українського націоналізму, він сказав, що суть справжнього українського націоналізму можна коротко визначити «як владу нації». Всі інші окреслення націоналізму мають «несуттєвий характер», бо вони вказують на «несубстанціальні» властивості цього суспільного феномену» [8, с.

61].

«Інтегральний націоналізм» Д. Донцова не спирався на ретельно обґрунтовану систему ідей. Він скоріше ґрунтувався на ряді ключових понять, основна мета яких полягала не в тлумаченні дійсності, а у спонуканні людини до дії. Донцов стверджував, що нація - це абсолютна цінність, і немає вищої мети, ніж здобуття незалежної держави. Українська національна ідея, яку Дмитро Донцов накреслив у книзі «Націоналізм», мала за мету «вийти із стану провінції», відродити в собі «волю до влади» та «опанувати економічне і політичне життя нації». «Без такої ідеї ми все лишимося нацією уярмленою, провінцією, народом, що житиме зродвоєною душею, не в стані витворити збірної волі; народом «конвульсійних вибухів», народом без патосу, сателітом сильніших...» [4, с. 325].

На думку Д. Донцова, оскільки політика - це по суті дарвіністська боротьба народів за виживання, то конфлікти між ними неминучі [9]. З цього випливало, що мета виправдовує засоби, що сила волі панує над розумом, що краще діяти, ніж споглядати. Для популяризації своїх поглядів інтегральні націоналісти міфологізували українську історію, плекаючи своєрідний культ боротьби, самопожертви та національного героїзму. Ми чуємо заклик: «За Україну вільну від держави-тирана, вільну від колхозної панщини. За Україну не пацифічну, що ставить мир у рабстві понад усе, лиш за Україну, в якій віджив би давній войовничий дух нації ... лише за Україну стародавнього князівського Києва. Україну Хмельницького і Мазепи, Полуботка і Шевченка» [7, с.506]. Расизм складав відносно другорядний компонент цієї ідеології, хоч у писаннях деяких її прибічників можна було відшукати сліди антисемітизму. Головне для націоналістів: «Мусимо нести відважно свою віру, не схиляючи чола ні перед чужими, ні перед власними «маловірами». Мусимо набрати віри в велику місію своєї ідеї і агресивно ту віру ширити. Нація, яка хоче панувати, повинна мати й панську психіку народу-володаря...» [3; 14, с. 493].

«Інтегральний націоналізм» сповідував колективізм, що ставив націю над індивідом [16]. Поряд із цим він закликав своїх прибічників бути «сильними особистостями», які ні перед чим не спинились би для досягнення тих чи інших цілей [3, с.1 53]. Одна з них зводилася до того, щоб змусити народ діяти як об'єднане ціле, а не як різні партії, класи чи регіональні групи. Звідси й всеохоплююча природа цього руху, який особливого значення надавав соборності (національній єдності), відкидав регіоналізм і прагнув контролювати всі прояви діяльності суспільства [7, с. 504]. Інтегральні націоналісти закликали «пробиватися у всі царини народного життя, у всі його закутки, у всі установи, товариства, групи, в кожне місто і село, в кожную родину» [9]. Разом із прагненнями монополізації всіх аспектів життя нації прийшла й нетерпимість. Переконані, що знають єдиний шлях досягнення національної незалежності, інтегральні націоналісти були готові воювати з кожним, хто стане їм на заваді.

Донцов з іншими ідеологами націоналістичного руху не мали чіткого уявлення про тип суспільства, яке вони бажали б мати після здобуття незалежності. Вони мало що могли сказати про його соціально-економічну організацію, зазначаючи лише, що воно буде в основному аграрним і спиратиметься на співпрацю між державою, приватним капіталом та

кооперативами. Політична система майбутньої держави засновувалася на владі однієї націоналістичної партії, серцевину якої складали випробувані «борці» й «кращі люди». На чолі руху стояв верховний керівник, або вождь, котрий мав безумовну і необмежену владу. В історіографії добре опрацьована донцовська теорія політичної еліти, яка передбачає на чолі держави мудрих, мужніх, шляхетних людей, свідомих своєї національної традиції починаючи з княжої і козацько-лицарської доби. Але, також ідеалом державного ладу Д.Донцов вважав «селянську дрібнобуржуазну республіку», тобто, за нинішніми мірками, державу з домінантою самодостатнього власника і виробника -- середнього класу. Це єдине, що могла врятувати Україну від російського комунізму, який «оперує лише рабами» й прагне «запанувати над масою, що пріч шлункових інтересів і демагогічних кличів нічого не розуміє» [2; 5].

Таким чином, «чинний» націоналізм Д. Донцова повністю відповідає характеристикам «інтегрального націоналізму», що їх визначив Дж. Армстронг і застосування терміну «інтегральний націоналізм» для позначення «чинного» націоналізму Донцова є цілком виправданим, адже: найвища цінність у цій концепції - нація (1); міфологізація історії України - об'єднавчий чинник спільного історичного розвитку (2); офіційна єдина державна ідеологія - підпорядкування раціональної аналітичної думки «інтуїтивно правильним» емоціям (3); влада єдиної національної партії - наявність еліти націоналістів-ентузіастів, які вважаються уособленням «волі нації» (4); «За Україну не паціфічну, що ставить мир у рабстві понад усе, лиш за Україну, в якій віджив би давній войовничий дух нації» - культ дії, війни та насильства (5).

Як бачимо, ці вимоги суперечать ідеалам сучасного євроатлантичного лібералізму, демократії, плюралізму. Лідерам європейських держав, які живуть у заможних і безпечних суспільствах, важко зрозуміти постулати націократії. Та й для України, як на нас, влада єдиної національної партії має трактуватися як влада української патріотичної еліти, а нація, як і вважав Д. Донцов - у політичному а не етнічному сенсі. Хоча теза Д. Донцова про пріоритет здобуття держави сьогодні постилася тезі В. Липинського про першочерговість формування нації, це не применшує сили донцовських ідей. Показова, зокрема, остання із зазначених вченим рис войовничий дух нації, яка у мирний час здавалася негативною і невідповідною сучасності і була, по-суті, атрофованою в суспільстві. Сьогодні, як і під час «Революції гідності», войовничість і мужність набрала актуальності у протистоянні зовнішньому ворогу - Росії - про якого завжди попереджав Дмитро Донцов. На диявола - хрест, на ворога - меч!

Література:

1. Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм: Пер. з англ. - К.: Таксон, 2003. - 300 с. - (Ex professo). - Бібліогр.: с. 191-192. Ernest Gellner. Nations and nationalism. Nationalism. [Геллнер, Гелнер, Геллнер].

2. Горелов М. Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз) [Електронний ресурс] : Електронна бібліотека "Ізборник" / Київ - Політична думка 1996. Розділ I, глава 2, §2 Головні ідеї чинного націоналізму Дмитра Донцова. - Режим доступу до сторінки: <http://izbornyk.org.ua/ukrxx/r02.htm>

3. Донцов Дмитро. Літературна есеїстка. - Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2009. - 688 с. - (Серія «Вісниківська бібліотека»).

4. Донцов Д. Націоналізм. - Лондон: Українська видавнича спілка; Торонто: Ліга визволення України, 1966. - 363 с.

5. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму [Електронний ресурс] : Електронна бібліотека «Ізборник» / Нарис №9. - Український націоналізм. - Режим доступу до сторінки: <http://litopys.org.ua/kasian/kas14.htm>

6. Націоналізм [Електронний ресурс] / Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії. / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Націоналізм>

7. Семків О. Політологія, хрестоматія кінець XIX - перша половина XX століття. - Львів: Світ. - 800 с.

8. Сосновський М. Дмитро Донцов і ідея «власновладства нації» // Між оптимізмом і песимізмом. - Нью-Йорк; Торонто, 1979. - 419 с.

9. Субтельний О. Революційний рух [Електронний ресурс] : Електронна інтернет онлайн «Бібліотека Студента UaRus». - Режим доступу до сторінки: <http://studentbooks.com.ua/content/view/451/49/1/3/>

ЗМІСТ

Баган О. Дмитро Донцов і виклики ХХ століття.....	3
Волобуєв М. Вплив самостійницьких та консерваторських ідей М. Міхновського і В. Липинського на формування світогляду Д. Донцова.....	11
Горбань В. Таравська Я. Вплив публіцистичної спадщини Д. Донцова на формування національної свідомості сучасної молоді.....	15
Гудзь В. Український вибір між Росією і Європою в Донцовському цивілізаційному вимірі.....	18
Гудзь В., Гудзь В., Гудзь Л. Донцовські засади «інтегрального націоналізму» та їх значення для сучасної України.....	24
Добровольська Л., Окса М. Дмитро Донцов про ідеологічно-світоглядну площину як вияв реакції проти християнського світогляду.....	28
Ізбаш С. Етнопедагогічні засади розвитку національної свідомості майбутніх учителів інформатики.....	33
Кардашов В., Росік С. Актуальність поштових марок «світочі нації Запорізького краю».....	37
Ковальов А. Донцовське бачення української молоді.....	46
Ковальов М. Ідеологія «вольового націоналізму» в протистоянні анархічній ідеї.....	53
Маленко А. Перші зважені праці Д. Донцова як зразок ідеологічної літератури.....	55
Помазан Д. Книга «Націоналізм» Дмитра Донцова в контексті протидії сучасним загрозам з боку соціалістичних рухів, для процесу формування політичної нації.....	61
Ситник О. Ідеологія Д. Донцова як визначне джерело розвитку Української нації та держави.....	65
Ткачук І. Національно-патріотичне та культурно-освітнє виховання товариства «Просвіта» у Кременецькому повіті в 1921-1939 рр.....	76
Уханова І. Огляд ранньої творчості Д. Донцова як фігури соціалістичного руху в Україні 1907 – 1913 рр.....	79
Ядловська О. Вплив національних меншин на процеси становлення Української держави: погляд Дмитра Донцова.....	83

ДОНЦОВСЬКИЙ ЗБІРНИК

**Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького**

Випуск 1

Видавець

Науково-дослідницький центр імені Дмитра Донцова
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького Адреса:
72312, м. Мелітополь, вул. Гетьманська, 10